

GÖTEBORGS UNIVERSITET
PSYKOLOGISKA INSTITUTIONEN

**Individuell studieplan –
En bild av hur studerande vid fyra anstalter inom
lärcentrummodellen uppfattar sin studieplanering**

Jaana Magnusson
Heléne Möller

”Studentfirman”
Arbets- och organisations-
psykologi
Vårterminen 2006

Handledare: Börje
Svanqvist

Individuell studieplan – En bild av hur studerande vid fyra anstalter inom lärcentrummodellen uppfattar sin studieplanering

Jaana Magnusson
Heléne Möller

Sammanfattning. Denna rapport är resultatet av en kartläggning där syftet var att undersöka de studerandes perspektiv på sina individuella studieplane. Undersökningen genomfördes med hjälp av semistrukturerade intervjuer där 20 studerande jämnt fördelade över fyra anstalter tillfrågades. Resultaten visade att formella studieplaner enbart omnämndes på två av anstalterna och att dessa inte var fullt överensstämmande med hur de studerande uttryckte sig om sina studier. Informella formuleringar om mål och syfte med studier var dock vanligt förekommande.

Bakgrund

Kriminalvården samarbetar med Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL) och 2003 påbörjade man i Region Väst att införa modellen för Lärcentrum. Ett mål är att, år 2007, kunna erbjuda samtliga intagna vid landets anstalter och häkten möjlighet till likvärdiga, kontinuerliga och formellt behörighetsgivande studier oberoende av tid, plats och tempo. I samband med denna utveckling får den individuella studieplanen en betydande roll för de sammanhängande studierna. Intentionen är att den intagne själv, med stöd av lärare/studievägledare, söker och formulerar syfte och mål med studierna, vilket utgör basen i den individuella studieplanen. Denna plan avses utgöra en riktlinje för studierna och ska inte påverkas av omplaceringar eller frigivning. I ett längre perspektiv ska den individuella studieplanen integreras med den intagnes verkställighetsplan.

Syfte

Uppdraget bestod av att, som en vidareutveckling av en tidigare kartläggning (Alexandersson & Olausson; *Hur ser rekryteringen till klientutbildningen ut på anstalterna Borås, Kristianstad, Kumla och Tidaholm?*, 2005), fokusera på studieplaneringen ur ett studerandeperspektiv. Lärarna arbetar i nuläget med att hitta former för att på bästa sätt stödja den intagne i att se vad studierna ska leda till, för att utifrån det målet kunna hjälpa till att se vad denne behöver studera. Avsikten med detta uppdrag är att komplettera lärarnas arbete med den studerandes egna tankar kring den individuella studieplanen, för att få mer underlag för hur utvecklingsarbetet kan gå vidare och hur studieplanerna kan integreras i verkställighetsplanen.

Målet med denna kartläggning var att redogöra för de studerandes tankar kring individuella studieplaner så som de beskrivs i *Nationell arbetsplan för vuxenutbildningen vid Lärcentrum inom kriminalvård* (2006), se figur 1, samt att vid eventuell avsaknad av formell plan eller bristande samstämmighet med denna, rama in i vilken utsträckning ”alternativa” eller informella planer beskrivs av studenterna.

Figur 1.

Utdrag ur bilaga till Nationell arbetsplan för vuxenutbildningen vid Lärcentrum inom kriminalvården, 2006.

Individuell studieplan

Varför?	Skäl till studier	Reflektion kring motiv och motivation
Vad? vad vad vad	Mål delmål delmål delmål	Tydliggör ramarna för arbetet med studierna. <i>Mål</i> avser mål med hela utbildningsinsatsen, medan <i>delmål</i> pekar ut vilka kurser som behövs för att uppnå det slutliga målet (t. ex. kärnämnen på grundläggande vuxenutbildningsnivå, högskolebehörighet, datortekniker... slutmålet kan alltså sträcka sig längre än gymnasial nivå och bortom tiden för intagningen i kriminalvården; planen följer den studerande)
Hur?	Sättet att lägga upp studierna	Tydliggör också den studerandes ansvar för studierna (hur mycket tid ska användas för studierna per vecka, hur mycket eget arbete med studierna mellan handledningstillfällena, o.s.v.)
När?	När respektive delmål och mål planeras vara uppnått	Bra tillfällen för avstämningar och eventuella revideringar av planeringen

Metod

Undersökningen genomfördes med en kvalitativ ansats och metodvalet utgjordes av semistrukturerade intervjuer.

Informanter

Urvalet vid fyra anstalter utgjordes av totalt 20 studerande intagna, fem per anstalt. Urvalsförfarandet genomfördes i samarbete med lärare vid respektive anstalt som tillhandahöll aidentifierade listor på samtliga studenter. Därefter valdes slumpvis fem studenter samt fem reserver ut vid varje anstalt. Som en följd av aidentifieringen framkom det inte huruvida de intervjuade var reserver eller inte. Till viss del avgjordes också urvalet av mer praktiska skäl, som t ex att alla fem personerna samtidigt befann sig vid Lärcentrum.

Instrument

Vid genomförandet av undersökningen användes en intervjuguide som ram för intervjun. Se bilaga. Relevanta följdfrågor ställdes.

Tillvägagångssätt

Intervjuerna genomfördes i enskilda rum i anslutning till anstaltens Lärcentrum, eller i besöksrum på anstalten, av uppdragstagarna var för sig och pågick mellan 15 – 40 minuter. Vid intervjutillfället informerades inledningsvis varje deltagare angående sekretess, det vill säga att inga namn eller kopplingar till anstalter kommer att uppges i rapporten. Därefter kontrollerades vad informanten erhållit för information om avsikten med intervjun, varpå syftet vid behov ytterligare klargjordes. Intervjuaren förde anteckningar under pågående samtal och detta råmaterial renskrevs i anslutning till intervjutillfället. Slutligen sammanställdes, analyserades och kategoriserades allt material.

Informanterna behandlas i resultatdelen som enhetlig grupp oberoende av anstalt.

Resultat

Data från intervjuerna sammanställdes i följande kategorier:

I. Informationsvägar

I denna kategori ingår hur de studerande fick initial information om att det är möjligt att studera på anstalt.

I.1 Häktespersonal, lärare eller annan kriminalvårdsanställd gav information.

I.2 Andra intagna gav information

I.3 Den studerande kände redan till möjligheterna och tog själv initiativ till studier

Det kan vara av intresse att flest intervjuade placerade sig under kategori I.3. Huruvida detta beror på att de formella informationsvägarna behöver förbättras eller att informationen inte var nödvändig är inte möjligt att besvara, men bara en fjärdedel uppgav att de fått formell initial information. Några intervjuade uttryckte sig i termer av:

”Vill man veta något här får man ta reda på det själv”

II. Förekomst av individuell studieplan

Denna fråga ställdes i början av intervjun för att undersöka hur väl förankrat begreppet individuell studieplan var bland de tillfrågade. Därefter ställdes följdfrågor för att undersöka i vilken mån de studerande hade funderat runt vad de skulle använda studierna till och när de tänkt sig vara färdiga.

II.1 Studieplan finns nedskriven

Detta förekom på två av fyra anstalter.

I några fall upplyste lärare om att det fanns nedskrivna individuella studieplaner och visade dem också, men deltagarna relaterade inte till dem på förfrågan. Ett antal deltagare tyckte inte heller att studieplanen var överensstämmande med hur mycket de faktiskt läste eller vilka ämnen som verkligen studerades.

II.2 Studieplan finns ej nedskriven

I denna subkategori återfinns de som svarat nej på frågan om de har en skriftlig studieplan. Här finns bland annat de som bedriver högskolestudier eller studerar för att få högskolebehörighet. Även om de ansåg sig inte hade någon formell studieplan hade de ofta tydliga mål och delmål formulerade för sig själva och de drevs av en stark egen motivation.

II.3 Studieplan och VSP

Direkta förfrågningar gjordes för att utröna hur väl den studerande upplevde att deras studier och målen med dessa var integrerade i övrig verkställighetsplan. Ett fåtal svarade att de inte tyckte att studierna utgjorde en integrerad del av VSP. Några ansåg att studieplanen och VSP var samma sak medan flertalet tyckte att stor hänsyn tagits till studierna vid kollegier där VSP diskuterats, oavsett om de hade en nedskriven plan eller inte.

II.4 Tidsramar för studier

Ungefär hälften av de tillfrågade hade planer på att fortsätta studera efter anstaltstidens slut. Dessa planer var i varierande grad konkretiserade (i vissa fall beroende på var i utslussningsprocessen den tillfrågade befann sig). Den andra hälften passade på att läsa vid anstalt eftersom de utgick från att det inte skulle bli något mer studerande för deras räkning efter anstaltsvistelsen.

II.5 Personliga ansatser och mål utanför anstaltsvistelsen

Denna subkategori tillkom eftersom det föreföll av vikt att undersöka i vilken mån studierna utgör en del i mer långsiktiga mål hos de studerade. Svaren kunde delas in i två grupper där de flesta antingen inte hade några uttalade mål eller hade tydliga mål där studierna utgjorde en del av vägen. Någon hade dock önskningsar om sin framtid men förmådde inte se något samband mellan dem och studierna.

III. Ämnesval

Här framkom material som rörde vilka faktorer de intervjuade upplevde påverkade deras ämnesval samt i hur stor utsträckning de tyckte att de själva styrde över dessa val.

III.1 Upplevt eget inflytande

Nästan samtliga tillfrågade tyckte att det var de själva och inte någon lärare el dyl som påverkat vad de skulle läsa. En tyckte sig vara tämligen styrd i såväl ämnesval som studier, men uttryckte själv att det var nödvändigt och en hjälp på vägen mot ett mål som han likväl valt själv.

En deltagare uttryckte att han egentligen inte hade velat läsa ett ämne som lärarna fann nödvändigt.

III.2 Praktiska omständigheter påverkade ämnesvalet

Till denna subkategori sorterades information som handlade om hur praktiska omständigheter så som anstaltsbyte, tid på anstalt och liknande har påverkat ämnesvalen så att det mer eller mindre kom att bli andrahandsval. Här återfinns också de yttranden ett par intervjudeltagare gjort angående att de hellre hade velat studera något som var mer yrkesförberedande.

III.3 Subjektiva intressen och förutsättningar påverkade ämnesvalet

Hit sorterades data som handlade om att den tillfrågade antingen valt ämne utifrån ett öppet perspektiv där han vill känna sig fram för att se vad han kan tänkas fastna för. Här finns också uttalanden som gäller att valet är styrt helt av ett eget intresse för ämnet ifråga, samt de som gjort ämnesvalet utifrån den egna förmodade förmågan:

”Jag valde matte för att det var det jag hade lättast för”

eller

”Jag läste först matte för det var den största utmaningen”

III.4 Ämnesvalet styrdes av en eftersträvad kompetens

Många berättade att de studerar för att komplettera ett gymnasiebetyg eller tillskansa sig vissa färdigheter som de anser är nödvändiga i yrkeslivet. Någon deltagare hade ett anställning som väntade efter frigivandet och uttryckte:

”Allting datoriseras ju”

IV. Faktorer som underlättar eller hindrar

Denna kategori tillkom på grund av att det var många som uttryckte att kvaliteten i studierna starkt kunde påverkas av yttre omständigheter.

IV.1 Personalens bemötande

Ett stort antal ansåg att de hade mycket motiverande kontaktmän och lärare som kunde läsa av var de befann sig och presentera lagom stora utmaningar.

”Lärarinnan såg något /.../ fångade upp mig /.../ jag insåg att jag kunde lära mig något”

Ett flertal uttryckte att de fick mycket hjälp och därför inte riskerade att köra fast.

Några exempel på motsatsen fanns dock. En studerande uttryckte att han hade stött på starkare motstånd ju högre nivå han studerade på. En annan uttryckte att han när han frågade efter studiemöjligheter under häkttestiden hade fått svaret:

”Ditt straff kommer att bli så långt att du nog hinner med det också”

IV.2 Kontinuitet/diskontinuitet och andra hinder i studierna

Några av de intervjuade upplevde att den begränsade tillgången till Internet utgjorde ett problem för effektiviteten i studierna. Några uttryckte också att säkerhetstänkandet har ett så starkt företräde framför *”att hjälpa individen till en bättre väg”*.

Några hade upplevt starka begränsningar och avbrott i studierna vid anstaltsbyten medan andra rapporterade att de trots flera anstaltsbyten hade lyckats bibehålla kontinuitet i sina studier. Ett litet antal hade börjat studera redan under häkttestiden och upplevde det som mycket positivt.

V. Anledningar till studier

Eftersom det i så många fall framstod som om det helt saknades formell studieplan föreföll det av stor vikt att fråga efter vad som initialt fick den tillfrågade att välja studier.

V.1 Inre motivatorer

Några uttryckte att det här var deras chans till en vändning i livet. Andra berättade om ett intresse för ett givet ämne som det sedan visade sig finnas möjlighet att studera vid just den anstalten. Ett par intervjuade berättade om påfrestande och passiviserande häkningsperioder där studierna hade givit en möjlighet att komma igång med tankeverksamheten. Båda dessa hade intressant nog först valt att studera matematik.

V.2 Kompetenshöjning

Ett stort antal ville studera för att på något sätt höja sin kompetens för att komma ”bättre ut”. Några uttryckte sig i mer allmänna termer så som att om man kan mer har man större möjligheter senare. Andra ville läsa specifika ämnen för att få ett fullständigt gymnasiebetyg eller liknande.

V.3 Att utnyttja tiden på ett positivt sätt

Flera av de tillfrågade berättade om hur de inte ville uppleva att tiden på anstalt enbart var bortkastade år. Till denna subkategori sorterades även material som mer antydde att av de aktiviteter som fanns att tillgå vid anstalten var studier av olika anledningar att föredra. Några uttryckte att studierna initialt varit ett tidsfördriv men kommit att utvecklas till medel för att nå ett allt tydligare mål när de märkte att de faktiskt hade kapacitet för att studera.

Övriga åsikter framförda av de intervjuade

Under intervjuerna delade några av deltagarna ganska frikostigt med sig av sina allmänna uppfattningar om studier på anstalt. Även om åsikterna nedan inte direkt besvarar de frågor som uppdraget handlar om eller kan sorteras in i någon kategori, vill vi ändå av respekt för de som lät oss få en inblick sin situation föra detta vidare.

Några av de intervjuade var uppriktigt bekymrade över att så många intagna, som de uttryckte det, ”går och drar” och att även de borde motiveras till studier, även om det initialt kan handla om ett tidsfördriv och ett sätt att ”slippa verkstaden”. Någon uttryckte det så att högre krav av någon utifrån borde ställas på de unga att studera eftersom de inte vet vad det är de väljer bort. En av deltagarna framhöll också vikten av en mer långsiktig personlig plan för om den intagne kommer att ”lyckas” efter anstaltsvistelsen eller återfalla. En deltagare ville också framföra en idé han hade om att det borde finnas tillgång till en gemensam databas (motsvarande ett intranät) där kontrollerade webbsidor kunde läggas upp.

Diskussion

Huvudsyftet med föreliggande rapport var att kartlägga hur studerande tänkte kring sina individuella studieplaneringar vid fyra anstalter. Såsom framgår av resultatdelen förekom detta i knappt hälften av fallen och bland dem förhöll det sig i huvudsak antingen så att de studerande inte relaterade till den formella studieplanen alls eller att den studerande tyckte att

studieplanen bara delvis berörde hur det såg ut i verkligheten. Med anledning av detta undersöktes vidare i vilken utsträckning de intervjuade kunde tänkas ha en mer informell personlig plan för sina studier.

Som framgår av figur 1 är tanken att den studerande tillsammans med en lärare ska formulera ett mål som sträcker sig bortom tiden för anstaltsvistelsen. Många (även somliga av dem som hade en formell studieplan) hade främst ett mål som handlade om att skaffa sig en kompetens som kunde vara ”bra att ha”, medan andra utan studieplan berättade om väl förankrade och genomtänkta mål med sina studier. Av de sistnämnda fanns ett antal vars mål ingalunda varit formulerade från start, de hade snarare börjat studera därför att de var intresserade av ett visst ämne eller som ett tidsfördriv och först därefter hade mer långsiktiga mål formulerats.

En svårighet med att samtliga studerande från början förväntas formulera en plan kan således vara att denna förändras med ökade kunskaper och att den studerande kanske inte ens vet vilka alternativ han eller hon har. Förenat med detta är självfallet också vikten av att läraren som håller i det motiverande samtalet är medveten om den balansakt som krävs i att informera utan att styra. Detta behöver inte nödvändigtvis utgöra ett problem. Många av de intervjuade har berättat om motiverande och inspirerande lärare och kontaktmän som av allt att döma besitter den fingertoppskänsla som här är nödvändig. Men efter våra diskussioner sinsemellan, och det faktum att materialet vi tagit del av är de intagnas egna ord och inget annat, är det ändå en tanke vi vill föra till ytan inför framtiden eftersom det hypotetiskt skulle kunna innebära problem om det inte uttalas att flexibilitet och en förmåga att se den intagnes utvecklingspotential är en förutsättning för att modellen ska bli optimal.

Möjligen kan det inte alltid anses realistiskt att före studiernas påbörjan förvänta sig en övergripande målfokuserad studieplan. Vi tänker därför att ”prova på perioder” eller modeller av typen ”Blocket” (Tidaholm), som beskrivs i Alexandersson & Olaussons tidigare kartläggning, kan vara av värde att utveckla som komplement. I synnerhet med tanke på deltagarna som först efter positiva erfarenheter av studier upplevt sig ha kapacitet med nyväckt motivation som följd.

Då tanken också är att den intagne redan under häktetiden ska få formell information om möjlighet till studier ställdes också frågor om detta och det framkom att flertalet antingen redan kände till dessa möjligheter eller fick informationen ryktesvis. Det är utifrån dessa resultat svårt att uttala sig om huruvida informationssystemet fungerar eller ej men eventuellt är det en signal till att se över detta.

Flera av dem som studerade förmedlade att de på något sätt kände sig ovanliga bland de intagna, detta har lett till frågor om hur representativt urvalet i kartläggningen kan tänkas vara. Andra faktorer som kan påverka ur representativitetshänseende är: Det är relativt få (20) studerande som har deltagit; av praktiska skäl är det osäkert om det var de som initialt slumpmässigt handplockades för studien som faktiskt kom med (på ett par anstalter fanns det bara fem studerande tillgängliga vid intervjutillfället och då intervjuades samtliga dessa); det är nödvändigt att fundera över vilka som kan tänkas vilja träffa någon och samtala om sina studier.

Projektet med individuella studieplaner och flexibelt lärande vid landets anstalter ligger av allt att döma i sin linda och barnsjukdomar är att vänta. Flera av de intervjuade började studera i det gamla systemet med upphandling av lärartimmar och splittrade studier vilket kan bidra till att förklara att många har upplevt en diskontinuitet i sina studier vid exempelvis

anstaltsförflyttningar. Precis som det uttrycks i Alexanderssons och Olaussons kartläggning är det fortfarande mycket som "hänger i luften". Det tycks finnas en avsevärd diskrepans mellan de studerandes upplevelse och intentionen med projektet. Till följd av detta krävs en fortsatt stor informationsinsats och förankring bland lärare och kontaktmän. Men att den formella ansatsen inte helt stämmer med verkligheten behöver inte nödvändigtvis innebära motsägelser. Mycket av det som efterfrågas i den formella studieplanen har trots allt återfunnits uttalat bland både lärares och studerandes ambitioner och i det som har presterats. Nödvändiga förutsättningar finns också i form av motivation till studier och en vilja att åstadkomma någonting positivt med sin tid bland de intagna vi har mött och inte minst de ambitiösa, motiverande och kompetenta lärare vi träffat.

Då resultaten i denna rapport är av kvalitativ art är det inte möjligt att dra några statistiska slutsatser. Vi rekommenderar därför, med tanke på att projektet fortfarande är i en utvecklingsfas, att en uppföljning görs längre fram i tiden. Förslagsvis i enkätform där kategorierna i denna rapport med fördel kan användas som underlag. Ett större urval där det är möjligt att dra kvantitativa slutsatser är ett värdefullt verktyg för utvärdering, inte minst för att visa uppdragsgivare och myndigheter vad studieverksamheten åstadkommer.

Avslutningsvis vill vi framföra ett varmt tack till alla de studerande som generöst delat med sig av sina upplevelser och till berörda lärare för entusiasm och samordning utan vilka arbetet inte hade varit möjligt att genomföra.